

Firma Nagelhout, Water- en Wegenwerken

Met een beetje goede wil kunnen we stellen dat de firma Nagelhout al zo'n 70 jaar bestaat. Want rond 1928 nam Catharinus Nagelhout, de grondlegger van het bedrijf, al zelfstandig klusjes aan die met grond- en waterwerk te maken hadden.

Catharinus Nagelhout werd op 5-2-1888 in Woudsend geboren en moest op 11-jarige leeftijd al mee naar de boer om ook een paar centen te verdienen. Als 17-jarige, dus rond 1905, werkte hij enige tijd als melkknecht in Duitsland, maar kwam terug om zijn militaire dienstplicht te vervullen. Vervolgens ging hij bij diverse aannemers van grond- en waterwerken in dienst o.a. bij Johannes Lieuwes Wierda die woonde in het huisje achter het brugwachtershuis van de Wellebrug. Daar klom hij op tot uitvoerder van aangenomen werken.

Catharinus had kennelijk aspiraties, een goed verstand en bovenal was hij een harde werker. Als de baas niet voldoende werk voor hem had nam hij zelf kleine werken bij waterschappen aan om voor meer brood op de plank te zorgen. Ook was hij tijdelijk in dienst van een zekere Put waarvoor hij op maandagmorgen helemaal naar Groningen moest fietsen en na een zware werkweek eerst op zaterdagmiddag terug kon fietsen naar Woudsend. Catharinus had zo'n week dan wel 30 gulden verdiend en

dat was veel geld in die tijd dat een tientje per week heel gewoon was.

Zo langzamerhand ging Catharinus meer en meer werk voor eigen rekening nemen en had dan vaak enkele losse arbeiders in dienst. Daarvoor werd een bootje aangeschaft en van dat eerste werkbootje laten we hier een foto zien.

Op de tweede foto bedienen Harmen de Hoop en Catharinus een zogenaamde "kattiekop", een zuigerspomp om water te verplaatsen.

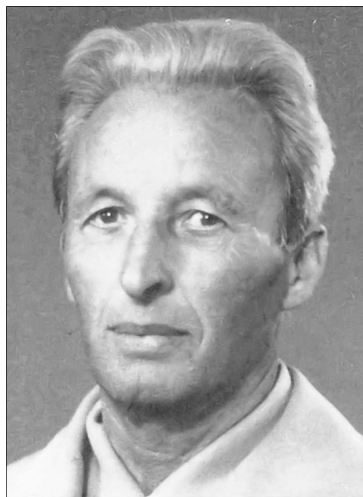
In de wintermaanden was er dikwijls geen werk en dan beoefende Catharinus de jacht op waterwild. Dat zal hij best met genoeg hebben gedaan, maar het ging toch op de allereerste plaats om wat te verdienen. Hij schoot op eenden, hazen en ganzen en was ook heel goed in het zogenaamde “wilster flappen”. Met een net en lokvogel werden zwermen wilsters (Fries voor goudpluvieren) belaagd omdat deze vogeltjes een gewilde lekkernij bij de beter gesitueerden waren. In 1922 lukte het Catharinus een keer om 198 wilsters op één dag te vangen. In plaats van ze met vrachtrijder Rinke de Jong mee te geven bracht hij ze zelf naar de markt in Sneek en beurde maar liefst 60 cent per stuk.

Zo'n dag met een opbrengst van bijna f 120,- was natuurlijk wel uitzonderlijk. Toen de tijden wat beter werden kwam er ook wel eens een stukje wild op eigen tafel. Dat was "sneins iten", dus zondagse kost. Met zelfgemaakte mollenklemmen stroopte hij de landerijen af om de voor de boeren zo schadelijke mollen te vangen waarvoor de boer graag bereid was 10 cent per stuk te betalen. Ook de vellen van de mollen brachten nog een kleinigheid op.

In 1917 was Catharinus met de op 16 mei 1891 geboren Anskje Zijlstra getrouwd. Zij woonden de eerste jaren in het witte huisje over de Welle waar 2 kinderen het levenslicht aanschouwden. Na een brandje, overigens zonder ernstige gevolgen, vond Anskje het met de kleine kinderen toch wel een beetje afgelegen daar in Teroele en zocht en vonden ze een huisje in het dorp aan de Midsstraat. Kort na de geboorte van het zevende kind overleed Anskje ploseling op 30 april 1931 en dat was uiteraard een geweldige slag voor Catharinus. Gelukkig bleek zijn enige zuster Berendje, tante Beantsje genoemd, bereid om de grote huishouding te gaan verzorgen. Tante Beantsje was een uitstekende stiefmoeder totdat zij zelf in 1939 in het huwelijk trad. Jongste dochter Anna deed daarna de huishouding wat, vooral in de oorlogsjaren, bepaald geen sinecure was.

Van de zonen kwamen er uiteindelijk 3 in het eigenlijke bedrijf, terwijl zoon Fimme later de boekhouding bijhield. Oudste zoon Ruurd was in Teroele geboren op 24 juli 1919, ging als 13-jarige bij boer Aukes in Yndyk werken, vervolgens op de Woudsender

timmerfabriek en zat tijdens de oorlogsjaren ondergedoken in Scharsterbrug. Hij trouwde met Griet Rijkema en kreeg 6 kinderen, waarvan Catharinus en Anne later firmant in de firma werden en Folkert medewerker. Zoon Jacob van 6 december 1922 trouwde met Catharina Homminga en kreeg 5 kinderen, waarvan Chris en Eduard als firmant en Rudolf als werknemer bij het bedrijf kwamen. Jacob overleed op 3 augustus 1983. De op 7 januari 1925 geboren Folkert trouwde met Claartje Draisma en kreeg 3 kinderen die welbewust niet voor het bedrijf werden opgeleid. Folkert is op 27 december 1995 gestorven.

Catharinus senior had de leiding van het bedrijf tot circa 1958 en werd opgevolgd door oudste zoon Ruurd, die op zijn beurt in 1984 plaats maakte voor zijn zoon Catharinus. Het familiebedrijf werkt thans met 4 firmanten en 2 familieleden als werknemer, terwijl er ook nog diverse aangetrouwden en neven in dienst zijn. We kunnen rustig stellen dat het eenmansbedrijf van Catharinus Nagelhout senior is uitgegroeid tot een miljoenen affaire die thans aan 25 à 30 huishoudens een goede boterham verschaft.

Maar terug in de tijd, want er valt bepaald nog wel wat meer te vertellen. Sommige ouderen zullen nog weten dat er vroeger op de ondiepe Noorder Ee werd geschaatst. Om er te komen werden er soms planken over het ijs van het gevaarlijke kruiswater gelegd om veilig de ijsbaan te kunnen bereiken. Vanaf 1932 werd dat anders en beter toen Nagelhout de eerste ijsbaan van Woudsend aanlegde op het terrein waar nu het M.F.C. "De Driuwpôle" staat.

Ik mocht enkele oude kasboeken doorsnuffelen en vond daarin natuurlijk ook interessante bijzonderheden. Zo staan er tussen november 1945 en april 1946 allerlei uitgaven ten behoeve van kamp Sondel. Dit kamp was in oorlogstijd een Duitse basis geweest en na de bevrijding gebruikt als interneringskamp voor N.S.B.-ers. Met behulp van de geïnterneerden werd door Nagelhout de polderdijken aan het Slotermeer bij Wyckel opgehoogd.

In de periode juni 1947-januari 1948 ontving het bedrijf *f* 12.249,47 van de Coop. Zuivelfabriek te Woudsend. Dit is de betaling geweest voor het dichten van de fabriekwyk, de opvaart die ten Oosten langs het kaaspakhuis liep van de Welle naar de Vosselaan. Doordat de scheepvaart steeds meer vervangen werd door autovervoer was de opvaart niet langer nodig en had men liever een brede verharde weg langs het pakhuis. Het benodigde zand kwam van "De Terp", de plek waar nu het bosje aan het Slotermeer staat. Destijds werd die plek gebruikt voor opslag van het zand dat periodiek uit de vaargeul door het Slotermeer werd gebaggerd.

Wat opvalt in de kasboeken is het grote aantal kleine waterschappen die later zijn opgegegaan in een groter geheel. Wie weet nog waar waterschappen met namen als "Kleine Brekken", "De Twaalf Voeten", "Brandemeer", "De Grens" en "Marlân" precies hebben gelegen?

In de jaren veertig werd ook nog veel voor individuele boeren gewerkt en zo kwam ik ook de namen van mijn Pake en Heit tegen. Pake kocht in april 1941 een bos prikkeldraad voor *f* 8,75 en Heit kreeg in april 1949 dertig palen van 1.60 meter lengte geleverd voor *f* 27,70.

Het uurloon was in 1941 voor Catharinus zelf 40 cent, terwijl voor zoon Ruurd slechts 35 cent per uur betaald hoefde te worden.

Durk Okma aan de Straatweg liet in oktober 1943 de waterleiding in orde maken en bij de rekening van *f* 33,02 valt op dat het uurloon inmiddels tot 50 cent is opgetrokken.

Verder noemen we nog de leverantie van turf ten bedrage van *f* 35,70 aan Thomas Wiegersma. Aan zijn huishouding besteedde Catharinus in 1941 *f* 1.014,-. Zijn dochter Anna moest dus voor nog geen honderd gulden per maand het grote gezin kleden, voeden, bewassen enz.

Na de oorlogsjaren was de tijd van de grote wederopbouw van ons land gekomen en was er volop werk. Het trof goed dat de zonen inmiddels oud genoeg waren om mee te werken zodat op steeds grotere werken kon worden ingeschreven. Waren het aanvankelijk de vele lokale waterschappen, later kon ook de Provinciale Waterstaat als opdrachtgever worden genoteerd. De ruilverkavelingen in de jaren vijftig en zestig betekenden veel veranderingen in het landschap en dus werk voor de firma Nagelhout. Bij, thans Jellema, op Smallebrugge werd de oude opvaart in 1966 gedicht en overigens ook door Nagelhout in het begin van dit jaar weer uitgegraven. Eveneens in 1966 werd de weg van Stoffelsma op Smallebrugge naar de Straatweg aangelegd.

Van de werkzaamheden om en nabij Woudsend kunnen we 2 foto's laten zien. Allereerst een foto van Catharinus die even op de schep uitrust als hij bezoek van zijn schoondochter Griet Rijpkema krijgt. Het is aardig te weten dat de vrouw van Ruurd op dat moment (1948) in verwachting is van kleinzoon Catharinus, de huidige leider van de firma.

Op de andere foto (eind jaren vijftig) staat Jacob Nagelhout in de Welle waar men bezig is met een nieuwe walbeschoeiing van de “Bargepolle”. U weet wel, waar vroeger de varkensmestery van Schilstra stond en nu de voyante villa van de familie Meijer staat. Op de achtergrond is de Gereformeerde kerk met onthoofde toren en rechts de vroegere lijnzaadfabriek en het Heech Hûs te zien.

Ruurd Nagelhout en zoon Cathrinus hebben me heel wat verteld over het soort werkzaamheden dat het bedrijf uitvoert. Soms was het nogal technisch van aard, maar ik zal toch proberen U een indruk te geven van de veelzijdigheid.

Vroeger betrof het vooral het ophogen en verbeteren van polderdijken. Eerst gingen de plaggen er af en dan werd er opgehoogd met kleigrond dat van de Wolsumer Ketting en Weidum met soms wel 13 skûtsjes werd aangevoerd. Natuurlijk moest de dijk overal even hoog zijn en dat gebeurde door middel van 2 ellen stokken, die overigens in feite elk 2 meter lang waren, terwijl een el slechts 68 cm bedraagt. De vaste hoogte werd bepaald bij een

brug of sluis waar een peilschaal in het water staat die het Nieuw Amsterdams Peil (N.A.P.) of het Fries zomerpeil aangeeft. Een van de ellen stokken ging de grond in als vast ijkpunt voor de hele polderdijk. Elke morgen werd gekeken hoe hoog de waterstand die dag was en met behulp van de tweede stok werd dan “op zicht” (dat is met het blote oog) de hoogte van de aan te leggen polderdijk bepaald. Tegenwoordig gaat dat met een waterpastoestel met lasers en kan de hoogte eenvoudig en zonder enige afwijking vastgesteld worden. Dat wil trouwens niet zeggen dat de dijken van de Nagelhouten voorheen niet perfect op hoogte werden gebracht en afgewerkt. Het waren vaklui en het was niet voor niks dat zij zoveel werk binnensleepten.

Overigens mag hier wel even opgemerkt worden dat een deel van het aangenomen werk dikwijls werd en wordt uitbesteed aan onderaannemers. Zo hebben de Woudsender Gebroeders Van der Meulen al tientallen jaren heel wat stenen en zand aangevoerd bij door Nagelhout aangenomen werken en gaat dat tot op de huidige dag in goede harmonie door.

De Wymerts werd in 1938 van een “betuining” voorzien. Dat is een dubbele beschoeiing waartussen rijshout en takken, afkomstig uit Gaasterland en Beetsterzwaag, worden gevlochten en aangestampt. Vooral dat handmatige aangestampen was ontieligelijk zwaar werk waar niet al te beste herinneringen aan worden bewaard.

Voor de latere moderne scheepvaart bleken de ouderwetse beschoeiingen niet sterk genoeg en daarom werd overgegaan op damwanden van tropisch hardhout. Eind jaren vijftig en thans nog wel, werd gebruik gemaakt van Azobe: een hardhout dat zeer geschikt bleek voor waterbouwkundige werken. Omdat het gebruik van tropisch hardhout aan banden werd gelegd ging men over op gecreosoteerd hout. Dat was geïmpregneerd grenen, vuren en larikhout uit Europese landen. Het was een goede oplossing om de levensduur van het zachtere hout te verlengen maar wel schadelijk voor de natuur vanwege de weg lekkende olie. Het hout is namelijk per kubieke meter met niet minder dan 125 liter creosoot onder hoge druk geïmpregneerd en daarvan lekt later wel een deel weg. Bij het zoeken naar alternatieven kwam men uiteindelijk met een milieuvriendelijke impregnering waarbij de uitloging (het weg lekken) tot praktisch nul gereduceerd is.

Soms gebruikt men noodzakelijkerwijs toch nog tropisch hardhout zoals bij de recente nieuwe “gording” van de Eewal omdat deze Azobe taaier is door de sterkere structuur van het hout.

Nadat een beschoeiing is aangelegd wordt vaak opnieuw riet geplant om de natuurlijke aanblik te herstellen. Daartoe gebruikt men een apparaat met de veelzeggende naam “martel-spiker”, dat is een paal van 10 centimeter doorsnede met punt waarmee in de klei een pootgat wordt gemaakt. Dit zware werk mag gerust martelen genoemd worden. De benodigde rietstekken werden vroeger door Omke Pieter en Omke Johannes in de thans verdwenen “Heuwyk” (opvaart voor hooi e.d.) langs Yndyk gezocht. De stekken gingen onder natte zakken zo snel mogelijk naar het werkterrein en werden direct geplant om uitdroging te voorkomen.

Tegenwoordig worden beschoeiingen vaak met stortsteen gemaakt. Op het talud komt eerst een doek van kunststof waarop “wiepen” (wilgenbosjes) worden vastgemaakt. Daarop komt stortsteen 10/60, dat wil zeggen Maassteen van 10 tot 60 kilogram zwaar.

Na enkele jaren ontstaat al weer vegetatie op de stenen en krijgt het geheel een natuurlijke aanblik. Het grote voordeel van deze methode is dat de golfslag tegen het oplopende talud kan uitlopen en doodvallen, zonder dat deze terug kaatst. Ook ontstaan minder vernielingen door recreanten, omdat bootjes niet op de helling kunnen aanleggen en daarom is deze methode o.a. toegepast bij de Jelteloot en bij de Gouden Bodem.

Het gaat al lang niet meer alleen om vaarten, polderdijken en kanalen. Voor de huizenbouw terreinen Warren III en IV werden de havens gegraven, de beschoeiing gemaakt, rioleering aangelegd en de straten verhard. Plan Waterwende heeft zijn omvangrijke beschoeiing aan de Nagelhouten te danken. In Lemmer werden jachthavens aangelegd. Voor het Heerenveens kanaal verzorgde men 8 ½ kilometer steenbestorting en in de laatste 25 jaar hebben de Nagelhouten de onderbouw van wel 100

kleinere poldergemalen in de 3 Noordelijke provincies aangelegd. Op het ogenblik heeft men 8 grote kranen ingehuurd om het vele werk tijdig tot een goed einde te kunnen brengen.

Pake Catharinus zou dit nog eens moeten kunnen zien. Hij was rond 1950 al verhuisd van zijn kleine huis aan de Midstraat naar het grote pand aan de Eewal waar nu mevrouw Aukes woont en waar meer schuurruimte beschikbaar was. Maar in 1960 was er weer uitbreiding nodig en werd een pakhuis aan de Koetshuislaan gebouwd waar Jan Wittermans later zijn aannemersbedrijf uitoefende.

In 1970 werd de uitgebrande voormalige zuivelfabriek aangekocht en grotendeels eigenhandig opgeknapt waardoor op eens een zee aan opslagruimte en onderdak voor de bedrijfs-wagens enz. werd verkregen. Daarvan was Pake Catharinus nog net getuige voor hij op 21 februari 1971 overleed.

We laten hier nog een foto uit 1963 zien toen ter gelegenheid van de huwelijksvoltrekking van zoon Folkert bij de stoep van het Sneker stadhuis een foto werd gemaakt van Catharinus Nagelhout gearmd met zijn dochter Anna, die zolang het gezin en haar vader verzorgd had. Dat laatste mag ook wel eens even genoemd worden. Gezien de aard van de werkzaamheden van het bedrijf speelden de vrouwen daarin uiteraard geen rol, maar op de achtergrond waren zij wel degelijk aanwezig en onmisbaar. En voor het plukken van de eenden die door Catharinus en later Ruurd en Catharinus junior werden geschoten waren vrouwenhanden ook welkom.

Toen Catharinus Nagelhout 80 jaar werd, dus op 5 februari 1968, kwam burgemeester Van Hout naar de Eewal gereden om hem de versierselen op te spelden die behoren bij de eremedaille in zilver, verbonden aan de orde van Oranje-Nassau. Terecht werd de grondlegger van dit bloeiende bedrijf ook officieel geëerd voor zijn vele verdiensten. Alleen had de medaille m.i. wel een andere kleur mogen hebben, want het door hem nagelaten bedrijf dat door zijn zonen en kleinzonen zo werd uitgebouwd, is voor Woudsend minstens goud waard.